

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**TOSHKENT VILOYATI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

Til ta‘limining uzviyligini ta‘minlashda innovatsion texnologiyalar: muammo va yechimlar

respublika ilmiy-amaliy onlayn konferensiya

CHIRCHIQ-2021

UO‘K: 821.0

Til ta’limining uzviyligini ta’minlashda innovatsion texnologiyalar: muammo va yechimlar. Respublika onlayn ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. –Toshkent viloyati, Chirchiq shahar, 2021. – 450 b.

MAS’UL MUHARRIR:

G.I.Muxamedov – TVChDPI rektori, kimyo fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

O.E.Ziyadullayev – ilmiy ishlar bo‘yicha prorektor, kimyo fanlari doktori, professor

R.A.Ikramov – Gumanitar fanlar fakulteti dekani, yuridik fanlari nomzodi, dotsent

A.M.Shofqorov – O‘zbek tilshunosligi kafedrasini mudiri, filologiya fanlari nomzodi, dotsent v.b.

N.D.Xoliqova – O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini mudiri, filologiya fanlari nomzodi, dotsent v.b.

Q.Mo‘ydinov – O‘zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

T.Sabitova – O‘zbek tilshunosligi kafedrasini dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

A.R.Davlatova – O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

L.F.Xasanova – O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

X.Abduqahhorova – O‘zbek tilshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

Tuzuvchilar:

O‘.Saidov – O‘zbek tilshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

L.Xasanova – O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasini o‘qituvchisi

To‘plamga kiritilgan maqola va tezislardagi dalil, raqam va ma’lumotlarning haqqoniyligi uchun mualliflar mas’uldirlar

**1-SHO‘BA: TILSHUNOSLIKNING
NAZARIY VA AMALIY
MUAMMOLARI**

IJTIMOIIY TARMOQLARDA SAVODXONLIGIMIZGA QANCHALIK E'TIBORLIMIZ?

Abdirimova Intizor Kamilovna,

Chirchiq davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Ochilova Anora,

Chirchiq davlat pedagogika instituti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlardagi savodxonlik, unga bo'lgan e'tiborning qanchalik muhimligi, asosiy sabablari, muammolarga yechim masalalari, davlatimizda o'zbek tilining rivojiga qaratilayotgan e'tibor bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Abstrakt, ijtimoiy hodisa, orfografik, punktuatsion qoidalar, dialekt.

Har bir mamlakatning taraqqiyoti, yutuqlari, xalqining farovonligi, albatta, yosh avlod qo'lida ekanligi barchamizga ma'lum bo'lgan fakt va bu yoshlarning ta'lim va tarbiyasiga qaratilayotgan e'tibor bilan bog'liq. O'zbekistonda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri yoshlar masalasidir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev yoshlarga qilgan murojaatlaridan birida shunday deydi: **“Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq. Bizning asosiy vazifamiz – yoshlarning o'z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratishdan iborat”**.

Shunga javoban yoshlar, shiddat bilan rivojlanayotgan zamon bilan birga harakatda, izlanishda bo'lishlari zarur. Hozirda zamon talabi shuni taqozo etadi. Aks holda ko'zlangan maqsadlar, erishish kerak bo'lgan yutuqlar abstrakt bo'lib qolaveradi. Jamiyatning shakllanishida tilning roli beqiyos. Til jamiyatsiz mavjud bo'la olmaydi til insonlarni jamiyat sifatida jipslashtirib turuvchi buyuk ne'mat. Til taqdiri jamiyat taqdiri bilan chambarchas bog'liq. Jamiyat a'zolari

tilning yashashi, rivojlanishi uchun mas'uldirlar. Shu munosabat bilan, o'tgan asrning 70-80-yillardagi o'zbek tilining ahvolini eslash o'rinlidir. Bu davrda o'zbek tilining faoliyat ko'rsatish doirasi juda torayib, butunlay yo'qolib ketish xavfi paydo bo'ldi. Ona tilimizni saqlab qolish maqsadida qilingan amaliy harakatlar natijasida 1989-yil 21-oktabrda o'zbek tiliga davlat tili maqomi berish haqidagi qonun qabul qilindi. Aytish mumkinki, bu qonunning qabul qilinishi istiqlol tomon qo'yilgan ilk qadamlardan biri bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 4-moddasida shunday deyilgan: "O'zbekiston Respublikasining davlat tili o'zbek tilidir".

"Davlat tili" tushunchasi boshqa davlat ramzlari qatorida qonun asosida davlat himoyasiga olingani, til bilan bog'liq masalalar davlat darajasida hal qilinadi, deganidir. Til taqdiri jamiyat taqdiri bilan chambarchas bog'liq.

"Til jamiyat taraqqiyoti jarayonida ijtimoiy hodisa sifatida paydo bo'ladi (boshqacha aytganda, "tug'iladi", taraqqiy etadi, "o'sadi"), bir jamiyat yo'q bo'lishi bilan til ham asta – sekin iste'moldan chiqib boshlaydi va davrlar o'tishi bilan o'lik til bo'lib qoladi. Masalan, lotin, sug'd, qadimiy Xorazm tillari kabilar bunga misol. Biroq tilning paydo bo'lishi ("tug'ilishi") taraqqiy etishi ("o'sishi") va iste'mol qilinmay qolishi ("o'lishi") biologik jarayon emas, balki jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liqdir. Shuning uchun til qonunlarini, uning taraqqiyot yo'llarini jamiyat tarixi bilan va shu tilni yaratgan xalqning tarixi bilan bog'liq holda o'rgangandagina masalani to'g'ri hal qilish mumkin"[2].

Til aloqa vositasi sifatida xizmat qiladigan ijtimoiy hodisa. Ijtimoiy munosabatlarning yangi shakllari, albatta, birinchi navbatda yoshlarga ta'sir qiladi, Shu bilan birga, lingvistik kompetentsiya va nutq madaniyati asosan tilning boshqa ijtimoiy tizimlarining rivojlanish yo'nalishi bilan belgilanadi, shuning uchun ham tilga alohida e'tibor berish lozim. Prezident O'zbek tilini yanada rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda. Prezident farmoniga asosan 2020-2030-yillarda o'zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillantirish konsepsiyasi hamda asosiy yo'nalishlari tasdiqlandi. Yangi O'zbekistonda o'zbek tilining taraqqiyotiga yangicha yondashilmoqda desak ham bo'ladi. Ammo tanganing ikki tarafi

bo'lganidek til va savodxonlik bilan bog'liq bo'lgan rivojlanishlar qatorida muammolar ham yo'q emas.

Bugungi kunda biz yoshlar tilimizga va savodxonligimizga qanchalik e'tibor qaratayapmiz, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda-chi?! Ulardan keng foydalanayotgan bir davrda xabarlarni yozayotganda xatolarga e'tibor beryapmizmi, o'zbek tilining jozibasini namoyon etaolyapmizmi, ona tilimizning o'sishida qanchalik hissadormiz?

Yozilgan xabarlarga nazar soladigan bo'lsak, ijtimoiy tarmoqlardagi o'zaro muloqotlarda orfografik, punktuatsion qoidalarga e'tibor berilmayapti. Nega bu holat yuzaga keldi? Bunga sabab yalqovlikmi, ya'ni u yoki bu so'zning to'g'ri yozilishi qanday ekanligiga ortiqcha bosh qotirmaslik, yoki umuman qanday yozilishini bilmaslikmi? Hozirgi kunda aynan shu masalani dolzarb muammolar qatoriga kiritishimiz kerak. Umumiy hisobda internet tarmoqlaridan yosh qatlam ko'proq foydalanadi, aynan ular shu xatolarga yo'l qo'yishmoqda. Misol tariqasida turli xil qisqartmalarni "ch" o'rniga "4", "sh" o'rniga esa "w" yozilishi, so'zlardagi unli harflarning tushirilib qoldirilishi, "siz" o'rniga "sz" kabi, hamda adabiy tilni chetga surib, xuddi og'zaki usulda mavjud bo'lgan dialektda yozishni keltirish mumkin. Ijtimoiy tarmoqlardagi mavjud yozuvdagi xatoliklardan misollar keltirish mumkin. "Bugin 8-sentyabr xalqoro savodxonlik kuni bn hammezni tabrikleman!" Agarda bu holat uzluksiz tarzda davom etadigan bo'lsa bu oddiy bir holatga aylanadi, biz xatolar bilan yozishda davom etamiz va bunga o'rganib ham qolamiz. Eng achinarli tarafi shundaki, bu muammo o'zbek tilidan boshqa tillarda uchratish ancha mushkul. Ba'zida internet tarmoqlarida ruslar bilan bo'lgan o'zaro muloqatlarda biron bir so'zimizda xatolikka yo'l qo'ysak, ular bunga, albatta, e'tibor berishadi va "*" yulduzcha belgisini qo'yib bu so'zning to'g'ri variantini sizga yozib ko'rsatadi va bu belgi qayta tiklangan so'z oldidan qo'yiladigan belgi hisoblanadi. Agarda siz ingliz tilida xato yozsangiz, ular sizni umuman tushunishmaydi. Hattoki kompyuterda ham rus va ingliz tillarida yozganingizda xato yozilgan so'z tagiga qizil chiziq chiziladi. Xo'sh, boshqa tillarda savodxonlikka bu qadar e'tibor kuchli ekan, nega biz o'z tilimizga

e'tiborsizmiz? Katta reklama peshtaxtalarida xato yozilgan so'zlarga ko'zimiz tushadi. Bugun bunga e'tibor berilmasa, bunga yechim izlab, tashabbus kiritmasa tilimiz taqdirida katta ko'ngilsizliklar ro'y berishi mumkin. Buning uchun til bo'yicha dunyo miqyosida peshqadam bo'lgan davlatlar tajribasidan foydalanish mumkin. Masalan, Finlandiya davlatida tarmoqlarda xabar yozganda ma'lum bir miqdorgacha xatoga yo'l qo'yilsa, o'sha shaxsning sahifasi bloklanadi. Bu singari ko'p yechimlarni izlashimiz kerak. Axborot texnologiyalari yuksak darajaga yetgan zamonda yashamoqdamiz. Tilimizda, yozuvimizda bu kabi xato yozishlar, savodsizlik bizga yarashmaydi. Tilga, madaniyatga muhabbat har bir kishining o'z xalqiga bo'lgan muhabbatidir: "Har bir millatning dunyoda borlig'ini ko'rsatadurgon oynayi hayoti til va adabiyotidir. Milliy tilni yo'qotmak millatning ruhini yo'qotmakdur"[3].

Shunday ekan, tilimizga e'tiborli bo'lib, kelajak avlodga go'zalligi, betakrorligini saqlagan holda yetkazishimiz kerakligi burchimiz ekanligini unutmaylik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz, -T.: O'zbekiston, 2016.
2. Azizov O. "Tilshunoslikka kirish" T., 1996
3. Abduazizov A.A. Tilshunoslikka kirish. -T., 1999
4. Xolmanova Z.T. "Tilshunoslikka kirish" Toshkent -2005; 2-bet.

ANTONOMAZIYA VA METONIMIYANING O'XSHASH TOMONLARI

Achilova Risolat A'zamovna,

Buxoro davlat universiteti

Tabiiy yo'nalishlarda chet tili kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada antonomaziya va metonimiya so'zining ma'nosi, ularning ta'rifi haqida turli xil ma'lumotlar keltirilgan. Maqolada Shekspir

MUNDARIJA

1-sho'ba: Tilshunoslikning nazariy va amaliy muammolari

Mengliyev Baxtiyor <i>Tilga zo'ra vonlik yoki mashhur lingvistik jinoyatlar</i>	4
Расулов Равшанхўжа <i>Ҳолат феъли асосли гапларнинг контрагент валентлиги</i>	6
Enazarov Tolibjon <i>Dialektal so'z maqomi masalasi</i>	15
Исəнголова Гəлназ Абдулхак кызы <i>Ҳəзрге башкорт телендə, окшатыу һүззəренəн кылым яһалышы</i>	28
Исəнголова Гəлназ Абдулхак кызы <i>Гəлсирə Ғайсарова-Ғиззəтуллина əсəрзəренəң синтаксик-стилистик үзəнсəлектəре</i>	33
Жұмақаева Береке Дəулетхан кызы, Молдасанов Ерсайын Мышанұлы <i>Көркем шығармадағы көнерген сөздердің қызметі</i>	37
Айтбаев Дилиодхўжа Темирбаевич <i>Дискурс – коммуникацион-прагматик ҳодиса</i>	46
Турсунов Акмал Рахматуллаевич <i>Ясама сўзнинг ўрганилиш тарихи</i>	48
Мо'ydinov Qodirjon <i>O'zbek tilida yuridik terminlar</i>	53
Шофқоров Абдишукур Мусоевич <i>Исмлар услубияти</i>	56
Менглиева Мунира Бахтиёр қизи <i>Ҳаракат тарзи маъноларини ўзбек ва инглиз тилларида қиёсий ўрганиш долзарблиги хусусида</i>	59
Байқабылов Өсербай, Ибраимова Жайна <i>Тіл халықтың алтын діңгегі</i>	61
Абдуллаев Акмал Амирович <i>Бўстонлиқ тумани микротопонимиясини лингвомадиний тадқиқ этиши асослари</i>	66
Байқабылов Өсербай, Қошқарбаев Ернар <i>Тіл – ұлттың мақтанышы</i>	71
Саидов Ўлмас Рахматович <i>Расмий иш юритиши ҳужжатларининг морфологик аспектлари</i>	76
Abdirimova Intizor Kamilovna, Ochilova Anora <i>Ijtimoiy tarmoqlarda savodxonligimizga qanchalik e'tiborlimiz?</i>	81